

«ΟΙ ΑΦΗΡΗΜΕΝΕΣ ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ»

ΑΛΛΟ ‘ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ’ ΚΙ ΑΛΛΟ ‘ΕΡΜΗΝΕΙΑ’

Ως αφηρημένη διατύπωση λόγου θεωρούμε την χρησιμοποίηση μιας λέξης, π.χ. ενός ουσιαστικού, χωρίς να συνοδεύεται από άλλη λέξη ως νοηματικό της συμπλήρωμα. Φανταστείτε δηλ. σήμερα να διατυπώσουμε την εξής έκφραση: «*Η απογραφιστικότητα δρα πολλαπλασιαστικά στην απόδοση*». Ως σκέψη είναι σωστή, αλλά αφήνει ερωτηματικά: «*Η απογραφιστικότητα*» σε τί; και «*δρα πολλαπλασιαστικά στην απόδοση*» τίνος; Εμείς σήμερα σε καμία περίπτωση δεν θα χρησιμοποιούσαμε την πιο πάνω έκφραση με αυτήν την αφηρημένη γενίκευση, αλλά θα φροντίσαμε δίπλα στα ουσιαστικά να βάλουμε λέξεις ως νοηματικά συμπληρώματα, όπως: «*Η απογραφιστικότητα στην επιτυχία ενός μαθητή, δρα πολλαπλασιαστικά στην απόδοση της μελέτης του*», ή πάλι «*Η απογραφιστικότητα στην νίκη ενός στρατεύματος, δρα πολλαπλασιαστικά στην απόδοση της στρατιωτικής τους ισχύος*», ή «*Η απογραφιστικότητα στην επαγγελματική επιτυχία ενός εργαζόμενου, δρα πολλαπλασιαστικά στην καθημερινή απόδοση της εργασίας του*».

Όμως ο Έλληνας συγγραφέας ή ρήτορας στην εκφορά του λόγου του τις περισσότερες φορές αρέσκεται στην δημιουργία παρόμοιων αφηρημένων εκφράσεων, οι οποίες στον σημερινό μεταφραστή δημιουργούν πολλές φορές αεπέραστα προβλήματα. Αυτό έχει ως συνέπεια μια μετάφραση να είναι ‘συντακτικά’ σωστή, αλλά ερμηνευτικά να είναι πλήρως ακατανόητη. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι ο μεταφραστής αποδίδει στην ν.ε. τις αφηρημένες διατυπώσεις ως επίσης αφηρημένες. Αντιθέτως η σωστή μετάφραση βασίζεται στην ερμηνευτική απόδοση μιας φράσης, μιας περιόδου ή ενός χωρίου, πράγμα που υποχρεώνει τον μεταφραστή να προσθέσει στην μετάφρασή του και λέξεις της ν.ε. που δεν αναφέρονται στο πρωτότυπο κείμενο, αλλά υπονοούνται μέσα στην αφαιρετική διατύπωση.

Η ΧΡΗΣΗ ΑΦΗΡΗΜΕΝΩΝ ΟΥΑΣΙΑΣΤΙΚΩΝ

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 1^ο

Δείτε ένα παράδειγμα αφηρημένης διατύπωσης στο πιο κάτω χωρίο από ένα γνωστό λόγο του Δημοσθένη:

«ἐγὼ δ’ ἀπάντων ὥς ἔπος εἰπεῖν πολλὴν εἰληφόντων ἐπίδοσιν, καὶ οὐδὲν ὁμοίων ὄντων τῶν νῦν τοῖς πρότερον, οὐδὲν ἡγοῦμαι πλέον ἢ τὰ τοῦ πολέμου κενιῆσθαι κάπιδεωκένας, Δημ. Φιλίππ. 3, 47».

Εδώ απαντούν εκφράσεις αφηρημένων διατυπώσεων:

1^ο) «ἀπάντων εἰληφόντων ἐπίδοσιν»: Η «ἐπίδοσις» είναι «*πρόοδος, εξέλιξη*», δεν διευκρινίζεται όμως πάνω σε ‘τί’. Εδώ ο όρος αυτός αναφέρεται στην εξέλιξη της κοινωνίας πάνω σε όλα τα θέματα της καθημερινότητας, και έτσι πρέπει να αποδοθεί στην ν.ε.

2^ο) «τῶν νῦν», «τοῖς πρότερον»: με την έκφραση «τῶν νῦν» εννοούνται τα καθημερινά ζητήματα της πόλης, ενώ με την έκφραση «τοῖς πρότερον» η εικόνα της πόλης στο παρελθόν. Έτσι πρέπει να ερμηνευθούν στα ν.ε.

5^ο) «τὰ τοῦ πολέμου»: η έκφραση αυτή πρέπει να αποδοθεί στην ν.ε. ως ‘τα όποια ζητήματα αφορούν τον πόλεμο’.

«*εγὼ λοιπὸν παρὰ το γεγονός ότι ὅλες οἱ δραστηριότητες τῆς ζωῆς ἔχουν γνωρίσει μεγάλη πρόοδο, καὶ παρὰ το γεγονός ότι σε τίποτε οἱ θεσμοὶ που ἔχουμε σήμερα δεν μοιάζουν μ’ αὐτοὺς που εἶχαμε στο παρελθόν, πιστεύω ότι τίποτε δεν ἔχει προοδεύσει περισσότερο, ὅσο τὰ ζητήματα που αφοροῦν τον πόλεμο*».

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 2^ο

«ὕμῃν δὲ τοιοῦτο μὲν οὔτ’ ἦν μήτε γένοιτο τοῦ λοιποῦ, τοῦτο δ’ ἦν τὸ δεινότατον τοῦ πρὸς Φίλιππον πολέμου· οὐκ ἐδύνασθε κακῶς ἡλίκ’ ἐβούλεσθε ποιεῖν ἐκείνον· τοῦ δὲ μὴ πάσχειν αὐτοὶ πᾶσαν ἄδειαν ἤγετε, Δημ. Περὶ Παραπρ. 149»

Οι αφηρημένες εκφράσεις:

1^ο) «τοῦ λοιποῦ»: είναι ασαφές και αφηρημένο πού αναφέρεται. Εδώ όμως σημαίνει «τοῦ λοιποῦ <χρόνου>», δηλ. «*απὸ ἐδῶ καὶ στο εξῆς, στο μέλλον*».

2^ο) «πᾶσαν ἄδειαν ἄγω»: το ουσιαστικό «ἄδεια» σημαίνει «*έλλειψη φόβου*», και το ρ. «ἄγω» σημαίνει «*οδηγῶ*».

Μεταφράστε τώρα κατά λέξιν, και δείτε το δυσνόητο του πράγματος: «οδηγώ κάθε έλλειψη φόβου». Δεν νομίζω να βρεθεί έστω και ένας να κατανοήσει τι σημαίνει αυτή η μετάφραση, που όμως παρ' όλα αυτά είναι σωστή, με την έννοια ότι βασίζεται πάνω στην ακριβή απόδοση των λέξεων. Κι όμως στον Δημ. η έκφραση αυτή λέει κάτι πολύ συγκεκριμένο: «παρέχω πλήρη εξασφάλιση, γίνεται απόλυτα ασφαλής από κάτι». Αυτό που σε μας φαίνεται αφηρημένο και γενικόλογο, σ' εκείνον είναι απολύτως συγκεκριμένο και σαφές. Δείτε την μετάφραση του χωρίου:

«μια παρόμοια λοιπόν καταστροφή ούτε υπήρξε ποτέ, και μακάρι ποτέ να μη συμβεί στο μέλλον, όμως αυτό εδώ ήταν το πιο φοβερό ανάμεσα σε όλα όσα έγιναν στον πόλεμο εναντίον του Φιλίππου· το γεγονός δηλ. ότι εσείς δεν μπορούσατε να του προξενήσετε μία ζημία τέτοια, στον βαθμό που θέλατε· ενώ αντιθέτως εξασφαλίζατε για τον εαυτό σας μια απόλυτη σιγουριά από κάθε τι κακό»

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 3^ο

Αυτός όμως που κάνει υπέρμετρη χρήση των αφηρημένων ουσιαστικών είναι ο Θουκυδίδης, όπου παρατηρείται πολλές φορές ανυπέρβλητη δυσκολία όχι στην μετάφραση, αλλά στην ερμηνεία. Δείτε ένα χαρακτηριστικό χωρίο:

«καὶ μὴ ὑμᾶς ἢ Νικίου τῶν λόγων ἀπραγμοσύνη καὶ διάστασις τοῖς νέοις ἐς τοὺς πρεσβυτέρους ἀποτρέψῃ, Θουκ. 6,18,6»

Οι αφηρημένες εκφράσεις:

1^{ov}) «ἡ ἀπραγμοσύνη»: είναι η «απουσία κάθε δραστηριότητας», και «ἡ ἀπραγμοσύνη τῶν λόγων» είναι «μία ομιλία η οποία στερείται συγκεκριμένων προτάσεων ή ενεργειών», δηλ. μία 'αδιάφορη' ομιλία.

2^{ov}) «διάστασις»: είναι «η αντιπαράθεση, η διάκριση, η διαφοροποίηση», και η «διάστασις τοῖς νέοις ἐς τοὺς πρεσβυτέρους» είναι «η σύγκρουση που παρατηρείται ανάμεσα στους νέους στην ηλικία και στους μεγαλύτερους».

Όλες αυτές τις λεπτομέρειες πρέπει να προσέξει ο μεταφραστής, για να μπορέσει να δώσει εδώ όχι μία μετάφραση, αλλά μια σωστή ερμηνεία του πιο πάνω χωρίου. Πολλές φορές οι μεταφραστές αρκούνται σε μία επιφανειακή ερμηνεία: «και η απουσία πραγμάτων των λόγων του Νικία, και η αντίθεση στους νέους με τους μεγαλύτερους, μη σας κάνει να φύγετε», η οποία μπορεί να είναι συντακτικά σωστή, αλλά ερμηνευτικά είναι δυσνόητη. Για να αποδοθούν σωστά οι αφηρημένες διατυπώσεις του Θουκ. πρέπει ο μεταφραστής να προσθέσει αρκετές λέξεις εκτός πρωτοτύπου:

«και η έλλειψη αποτελεσματικότητας στην πράξη που εμφανίζουν οι προτάσεις του Νικία, αλλά και η διαφωνία που έχουν οι νέοι στην ηλικία με τους μεγαλύτερους στα χρόνια, μη σας κάνει να φύγετε από τον στόχο σας».

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 4^ο

«τὰ δὲ πολλὰ πρὸς τὰς ἐπιχειρήσεις ἢ μεγίστη ἐλπίς μεγίστην καὶ τὴν προθυμίαν παρέχεται, Θουκ. 7, 67,1»

1^{ov}) «τὰ δὲ πολλὰ»: «τις περισσότερες φορές»

2^{ov}) «πρὸς τὰς ἐπιχειρήσεις»: «ἐπιχείρησις» είναι η 'πολεμική' δραστηριότητα.

Αν αφήσετε τις λέξεις «ἐλπίδος» και «προθυμίας» όπως είναι, μετάφραση θα δώσετε, ερμηνεία όμως όχι: «τις περισσότερες φορές στις πολεμικές δραστηριότητες η μεγαλύτερη ελπίδα δίνει και την προθυμία», πράγμα που είναι ακατανόητο.

Πρέπει να προστεθούν και λέξεις εκτός πρωτοτύπου, για να αποδοθεί σωστά η ερμηνεία του χωρίου:

«τις περισσότερες φορές στις πολεμικές δραστηριότητες όσο μεγαλύτερη είναι η ελπίδα για νίκη, τόσο περισσότεροι πρόθυμοι γίνονται και μαχητές για δράση».

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 5^ο

«πολεμουμένων δὲ καὶ ξυμμαχίας ἅμα ἑκατέροις τῇ τῶν ἐναντίων κακώσει καὶ σφίσιν αὐτοῖς ἐκ τοῦ αὐτοῦ προσποίησιν ῥαδίως αἱ ἐπαγωγαί τοῖς νεωτερίζειν τι βουλομένοις ἐπορίζοντο, Θουκ. 1,82,1»

1^{ov}) «ἐναντίων»: «ἐνάντιοι» είναι οι κάθε φορά και οπουδήποτε «αντίπαλοι - εχθροί»

2^{ov}) «τῇ.. κακώσει»: «κάκωσις» είναι η «βιαιότητα, ωμότητα». Η δοτική είναι του 'σκοπού'.

2^{ov}) «τῇ...προσποίησιν»: «προσποίησις» είναι «η μεταφορά προς κάτι ή κάποιον», κι όχι φυσικά αυτό που στην ν.ε. εννοούμε ως 'προσποίηση'.

3^{ov}) «αἱ ἐπαγωγαί»: «ἐπαγωγή» είναι η «προσφορά, παροχή»

Αν επιχειρήσει κάποιος να μεταφράσει ό,τι βλέπει, τότε η ν.ε. απόδοση θα είναι πλήρως δυσνόητη: «επειδή όμως πολεμούσαν, και επειδή και στους δύο με σκοπό την κάκωση των αντιπάλων και με σκοπό την μεταφορά στους ίδιους από το ίδιο εύκολα πήγαιναν οι μεταφορές σ' εκείνους που ήθελαν να κάνουν κάτι καινούργιο». Αν όμως δοθεί προσοχή στην ερμηνεία των λέξεων και προστεθούν και λέξεις εκτός πρωτοτύπου, για να αποδοθεί καλύτερα το νόημα, τότε θα έχουμε:

«επειδή όμως τότε όλοι βρίσκονταν σε πόλεμο, και επειδή και οι δύο πολιτικές παρατάξεις είχαν συνάψει συμμαχίες, προκειμένου να επιφέρουν βιαιότητες στους πολιτικούς τους αντιπάλους, αλλά και προκειμένου να φέρουν με τον ίδιο τρόπο στην δική τους παράταξη τα κέρδη, εύκολα βρίσκονταν οι στρατιωτικές βοήθειες για εκείνους που ήθελαν να ανατρέψουν μία κατάσταση».

Η ΧΡΗΣΗ ΑΦΗΡΗΜΕΝΩΝ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΘΕΣΗ ΡΗΜΑΤΩΝ

Σε πολλές περιπτώσεις οι έλληνες συγγραφείς ή ρήτορες αντί να χρησιμοποιήσουν ένα ρήμα για να δηλώσουν μία ενέργεια, χρησιμοποιούν το ρ. «ποιοῦμαι» με ένα αφηρημένο ουσιαστικό, το οποίο δήλωνε την ίδια ενέργεια με το ρήμα το οποίο θα χρησιμοποιούσαν. Π.χ. ο Θουκ. λέει: «οὐ περὶ ὧν ἐδιδάσκομεν ἐκάστοτε τὴν μάθησιν ἐποιεῖσθε, 1,68,2», όπου χρησιμοποιεί το ρηματικό σύνολο «ποιοῦμαι τὴν μάθησιν» στην θέση του ρήματος «μανθάνω». Για τον απρόσεκτο οι συντάξεις αυτές είναι όμοιες. Όμως ο προσεκτικός μεταφραστής οφείλει να διακρίνει την διαφορά ανάμεσα σ' αυτές τις δύο επιλογές, διότι ενώ νοηματικά είναι ίδιες, εκφραστικά δεν είναι ισοδύναμες, καθώς το ρ. «μανθάνω» σημαίνει «μαθαίνω κάτι», όμως το ρημ. σύνολο «ποιοῦμαι τὴν μάθησιν» δείχνει κάτι αρκετά διαφορετικό: «εξασφαλίζω την γνώση ενός πράγματος».

☛ **Σημ.1:** Όταν ο συγγραφέας χρησιμοποιεί ρηματικό σύνολο αντί για ρήμα, έτσι ακριβώς πρέπει να ερμηνεύεται και στην ν.ε. δίνοντας έμφαση τόσο στο ρ. όσο και στο ουσιαστικό.

Όλα τα παραδείγματα είναι από τον Θουκυδίδη:

- ✓ «ταχεῖαν τὴν ἐπιχείρησιν ἡμῖν οἱ ἐχθροὶ ποιήσονται, 6,10,2 = *οι εχθροὶ θα πραγματοποιήσουν την επίθεσή τους γρήγορα*», αντί για: «ταχέως οἱ ἐχθροὶ ἐπιχειρήσουσι».
- ✓ «τὴν τε ὀλόφυρσιν μὴ οἰκιῶν καὶ γῆς ποιεῖσθαι = *να μην εκφράσετε με πράξεις τον θρήνο σας για τα σπίτια και τους αγρούς σας*», αντί για: «μὴ ὀλοφύρεσθαι οἰκιῶν καὶ γῆς»
- ✓ «δι' ὃ καὶ ἐμήκυνα τὰ περὶ τῆς πόλεως, διδασκαλίαν τε ποιούμενος...2,42,1 = *γι' αυτόν τον λόγο μίλησα περισσότερο για την πόλη μας, διότι τόση ώρα προσπαθούσα να εξασφαλίσω σε σας την γνώση ότι...*», αντί για: «δι' ὃ καὶ ἐμήκυνα τὰ περὶ τῆς πόλεως, διδάσκων...»
- ✓ «ἀναβολὴν τοῦ δεινοῦ ἐποίησατο, 2,42,4 = *επιχείρησε να καθυστερήσει μια δυσάρεστη εξέλιξη*», αντί για: «τὸ δεινὸν ἀνέβαλε»
- ✓ «οἷς ἔτι ἡλικία <ἐστί> τέκνωσιν ποιεῖσθαι, 2,44,3 = *σε όσους υπάρχει ακόμη η ηλικία να προχωρήσουν στην πράξη της τεκνοποίησης*», αντί για: «οἷς ἔτι ἡλικία <ἐστί> τεκνοποιεῖσθαι»
- ✓ «καὶ τοῖς ἄλλοις Ἑλλησιν ἀνάπαιυσιν κακῶν ποιήσωμεν, 4,20,2 = *και στους υπόλοιπους Έλληνες να εξασφαλίσουμε μία διακοπή από τις κακουχίες του πολέμου*», αντί για: «καὶ τοὺς ἄλλους Ἑλληνας ἀναπαύσωμεν κακῶν».
- ✓ «τῶν εὖ δεδραμένων ὑπόμνησιν ποιησόμεθα, 3,54,1 = *και θα επιχειρήσουμε να σας υπενθυμίσουμε όσα καλά πράγματα έχουν γίνει*», αντί για: «ὑπομνήσομεν τὰ εὖ δεδραμένα»
- ✓ «οὐκ οὔσης τῆς προσόψεως ἣ χρῆν ἀλλήλοις ἐπιβοηθεῖν, 4,29,4 = *επειδή δεν υπήρχε η ικανότητα να βλέπουν απευθείας (απέναντί τους) πού έπρεπε να σπεύσουν για βοήθεια ο ένας στον άλλον*», αντί για: «οὐ προσορῶντες ἣ χρῆν ἀλλήλοις ἐπιβοηθεῖν»

Η ΧΡΗΣΗ ΑΦΗΡΗΜΕΝΩΝ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΘΕΣΗ ΕΠΙΘΕΤΩΝ

Σε κάποιες περιπτώσεις γίνεται χρήση αφηρημένων ουσιαστικών εκεί ακριβώς που θα περιμέναμε την χρήση ενός επιθέτου. Στην ν.ε. η απόδοση οφείλει να γίνει με το επίθετο ή με ρήμα, κι όχι με το ουσιαστικό του πρωτότυπου κειμένου. Όλα τα παραδείγματα είναι από τον Θουκυδίδη:

- ✓ «κατήφειά τε τις ἅμα καὶ κατάμεμψις σφῶν αὐτῶν πολλή ἦν, 7,75,5 = *ἦταν ὅλοι τους θλιμμένοι και συγχρόνως μία διάθεση έντονης αυτό-κατηγορίας πολύ μεγάλη*», αντί για: «κατηφείς ἦσαν καὶ κατεμέμφοντο σφῶν αὐτῶν»
- ✓ «ἀμέλεια δέ τις ένῃν καὶ διατριβή τῶν πάντων, 5,38,4 = *ἦταν αδιάφοροι για ὅλα, και άρχισαν να καθυστερούν*», αντί για: «ἀμελεῖς δέ ἦσαν τῶν πάντων καὶ διέτριβον»
- ✓ «πολλή ἦν ἡ προθυμία, 8,15,2 = *ἦταν ὅλοι τους πολύ πρόθυμοι*», αντί για: «πολλῶ πρόθυμοι ἦσαν»
- ✓ «καὶ ἅμα φειδῶ τέ τις ἐγίγνετο ἐπ' εὐπραγία ἥδη σαφεῖ μὴ προαναλωθῆναι τῷ, 7,81,5 = *και συγχρόνως εμφανιζονταν φειδωλοὶ ὥστε να μη πάθουν κάτι κακό, επειδή πλέον ἦταν σίγουρη η νίκη τους*», αντί για: «καὶ ἅμα φειδωλοὶ ἦσαν...»

Η ΜΕΤΑΤΡΟΠΗ ΤΟΥ ΑΦΗΡΗΜΕΝΟΥ ΣΕ ΡΗΜΑ

Όταν επρόκειτο να συντάξουν στον λόγο ένα αφηρημένο ουσιαστικό με μία ακόλουθη αναφορική προσδιοριστική πρόταση – αρκεί να γινόταν – μετέτρεπαν το αφηρημένο ουσιαστικό σε ρήμα, και στην θέση του έβαζαν μία αντωνυμία ως σύστοιχο αντικείμενο του ρήματος. Για παράδειγμα αν ήθελαν να πουν: «τὰς συνθήκας ἃς ἐποιήσαμεν» έλεγαν: «ἃ ἐθέμεθα» δηλ. «*τις συνθήκες που συνομολογήσαμε*», όπου το «ἃ» έχει πλέον γίνει σύστοιχο αντικείμενο στο καινούργιο ρήμα. Όταν λοιπόν σε μία περίοδο διαπιστώσουμε ότι έχουμε αναφορική πρόταση, όπου το αναφορικό φαίνεται να είναι σύστοιχο αντικείμενο στο ρήμα, τότε μεταφράζουμε στην ν.ε. το αναφορικό ως ουσιαστικό.

- ✓ «πρὸς οἷς ἠπόρουν τὸν νοῦν ἔχοντες, Πλ. Κριτίας, 110a1-3», αντί να πει: «πρὸς τὰς ἀπορίας σφῶν αὐτῶν τὸν νοῦν ἔχοντες». Αν μεταφράσουμε στα ν.ε. «*με το να έχουν στραμμένο το ενδιαφέρον τους σε αυτά που απορούσαν*», η μετάφραση αυτή συντακτικά είναι σωστή, όμως δεν δίνει νόημα. Η σωστή ερμηνεία είναι: «*με το να έχουν στραμμένο το ενδιαφέρον τους στις ελλείψεις τους*».
- ✓ «Ἄνδοκίδης τοσοῦτον καταπεφρόνηκεν τῶν θεῶν καὶ ὧν ἐκείνοις δεῖ τιμωρεῖν, Λυσίας Κατὰ Ἄνδ. 11», αντί να πει: «Ἄνδοκίδης τοσοῦτον καταπεφρόνηκεν τῶν θεῶν καὶ τῶν τιμωριῶν ἃς ἐκείνοις δεῖ ἐπιθεῖναι». Αν μεταφράσουμε: «*ο Ἄνδοκίδης τόσο πολύ περιφρόνησε τους θεούς, αλλά και ὅσα ἐκείνοι οι θεοὶ οφείλουν να τιμωροῦν*», μπορεί συντακτικά να έχουμε δίκιο, όμως ερμηνευτικά έχουμε κάνει σοβαρά λάθη. Η σωστή μετάφραση είναι: «*ο Ἄνδοκίδης τόσο πολύ περιφρόνησε τους θεούς, αλλά και τις τιμωρίες τις οποίες ἐκείνοι οι θεοὶ οφείλουν να επιβάλουν*».
- ✓ «οἷς γὰρ εὐτυχήκεσαν ἐν Λεύκτροις οὐ μετρίως ἐκέχρητο, Δημ. Περὶ στεφ. 18», αντί να πει: «ταῖς εὐτυχίαις σφῶν αὐτῶν ἐν Λεύκτροις οὐ μετρίως ἐκέχρητο». Αν μεταφράσουμε: «*ὅσα εὐτύχησαν στα Λεύκτρα, αυτά δεν τα εκμεταλλεύτηκαν με μετριοπάθεια*», μπορεί να είναι μία συντακτικά ακριβής μετάφραση, αλλά ερμηνευτικά είναι λάθος. Η σωστή μετάφραση: «*τις επιτυχίες τους στα Λεύκτρα δεν τις εκμεταλλεύτηκαν με μετριοπάθεια*».
- ✓ «ὅσα...ἐξηπάτησε, Δημ. Χερρ. 62», αντί να πει: «τὰς ἐξαπατήσεις...ἃς διέπραξεν». Αν μεταφράσουμε κατά λέξιν: «*ὅσα...εξαπάτησε*», μπορεί να είναι μία συντακτικά ακριβής μετάφραση, αλλά ερμηνευτικά δεν αποδίδει το νόημα. Η σωστή μετάφραση: «*ὅσες απάτες ἔκανε*».
- ✓ «ἐν οἷς ἡμάρτανον ἄλλοι καὶ κακῶς ἐφρόνουν, αὐτὸς παρεσκευάζετο, Δημ. Χερρ. 19», αντί να πει: «ἐν ταῖς ἁμαρτίαις καὶ κακαῖς φρονήσεσι τῶν ἄλλων αὐτὸς παρεσκευάζετο». Αν μεταφράσουμε κατά λέξιν: «*πάνω σε ὅσα οι ἄλλοι ἔσφαλαν και πίστευαν λάθος, αυτός προετοιμαζόταν*», μπορεί να είναι μία συντακτικά ακριβής μετάφραση, αλλά ερμηνευτικά είναι λάθος. Η σωστή μετάφραση: «*πάνω στα σφάλματα και στις κακές αποφάσεις που έπαιρναν οι ἄλλοι, ἐκεῖνος ἔκανε την προετοιμασία του*».
- ✓ «ἡσχύνοντο ἐφ' οἷς ἐθρασύναντο, Ἰσοκ. Φίλιππ. 23», αντί να πει: «ἡσχύνοντο ἐπὶ τοῖς θράσεσι ἃ διέπραττον». Αν μεταφράσουμε: «*αισθάνονταν ντροπή για ὅσα θρασύνονται*», μπορεί να είναι μία συντακτικά ακριβής μετάφραση, αλλά ερμηνευτικά είναι λάθος. Η σωστή μετάφραση: «*αισθάνονταν ντροπή για την θρασύτητα που έδειχναν*».

ΠΑΡΑΛΕΙΨΗΤΟΥ ΑΦΗΡΗΜΕΝΟΥ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΟΥ

Μία άλλη τακτική εκφραστικού εντυπωσιασμού στον ελληνικό λόγο είναι η παράλειψη ενός απαραίτητου αφηρημένου ουσιαστικού δίπλα σε μία αντωνυμία, αφήνοντας τον ακροατή ή αναγνώστη να συμπληρώσει εκείνος το ελλείπον ουσιαστικό από την όποια προηγηθείσα συνάφεια λόγου. Αυτό ακριβώς πρέπει να κάνει και μεταφραστής στην ν.ε.

Παραδείγματα από τον Δημοσθένη:

- ✓ «πάντα διεξηγήλυνθεν...Ὁλυνθ. 2,5»: αν μεταφράσουμε ό,τι δούμε, τότε θα έχουμε: «*αυτός έκανε τα πάντα*», μια μετάφραση που είναι συντακτικά σωστή, όμως δεν ερμηνεύει το «πάντα». Αν κάποιος προσέξει ό,τι έχει προηγηθεί, θα διαπιστώσει ότι δίπλα στο «πάντα» εννοείται το ν.ε. «*τεχνάσματα, επινοήσεις*», και η σωστή ερμηνεία είναι: «*αυτός εφάρμοσε όλα τα τεχνάσματα*»
- ✓ «οὐδὲ γενναίων ἐστὶ ἀνθρώπων, ἐλλείποντάς τι δι' ἔνδειαν χρημάτων τῶν τοῦ πολέμου εὐχερῶς τὰ τοιαῦτα ὀνειδίη φέρειν, Ὁλυνθ. 3,20»: αν μεταφράσουμε ό,τι δούμε, τότε θα έχουμε: «*δεν είναι γνώρισμα των γενναίων ανθρώπων, με το να αφήνουν λόγω ελλείψεως χρημάτων κάτι από αυτά του πολέμου, να αποδέχονται με άνεση όλες τις προσβολές*», μια μετάφραση που είναι συντακτικά σωστή, όμως δεν ερμηνεύει το «τι». Αν κάποιος προσέξει ό,τι έχει προηγηθεί, θα διαπιστώσει ότι δίπλα στο «τι» εννοείται το ν.ε. «*πολεμική επιχείρηση, δράση*», και η σωστή ερμηνεία: «*...με το να παραβλέπουν λόγω ελλείψεως χρημάτων κάποια πολεμική επιχείρηση*».
- ✓ «πρῶτον μὲν ἦρχε τῶν ἀκολουθούντων αὐτὸς αὐτοκράτωρ, ὃ τῶν εἰς τὸν πόλεμον μέγιστόν ἐστι πάντων, Περὶ τ. στεφ. 235»: αν μεταφράσουμε ό,τι δούμε, τότε θα έχουμε: «*κατ' αρχήν εκείνος είχε την εξουσία σε όλους όσοι τον ακολουθούσαν έχοντας ο ίδιος απεριόριστη αρμοδιότητα, πράγμα το οποίο σε περίοδο πολέμου είναι το πιο σημαντικό από όλα*», μια μετάφραση που είναι συντακτικά σωστή, όμως δεν ερμηνεύει το «μέγιστο». Αν κάποιος προσέξει ό,τι έχει προηγηθεί, θα διαπιστώσει ότι δίπλα στο «μέγιστον» εννοείται το ν.ε. «*βοήθημα*», και η σωστή μετάφραση είναι: «*...πράγμα που είναι το πιο σημαντικό βοήθημα από όλα*».

Παραδείγματα από τον Λυσία:

- ✓ «ἐρήμου δὲ οἴκου γενομένου, μητρὸς δὲ πάντων ἐνδεοῦς οὔσης..Ἀρεοπ. 41,4»: αν μεταφράσουμε ό,τι δούμε, τότε θα έχουμε: «*και μετά την καταστροφή του σπιτιού μου, και ενώ η μητέρα μου στερούνταν τα πάντα*», μια μετάφραση που δεν ερμηνεύει το «πάντα». Αν κάποιος προσέξει ό,τι έχει προηγηθεί, θα διαπιστώσει ότι δίπλα στο «πάντα» εννοείται το ν.ε. «*τα απαραίτητα για την ζωή*», και έτσι πρέπει να είναι η σωστή μετάφραση.
- ✓ «καὶ γὰρ νόμους ἐπέδειξε καὶ μάρτυρας πάντων παρέσχετο, Κατὰ Ἀлк. 1,3,3,»: η κατά λέξιν μετάφραση δίνει: «*αυτός παρουσίασε νόμους, και μάρτυρες προσκόμισε για όλα*», μια μετάφραση που δεν ερμηνεύει το «πάντων». Με βάση τι έχει προηγηθεί, φαίνεται ότι δίπλα στο «πάντων» εννοείται το ν.ε. «*κατηγοριών, συκοφαντιών*», και έτσι είναι η σωστή ερμηνεία.
- ✓ «ταῦτα διανοηθέντες..., Ἐπιταφ. 10»: αν μεταφράσουμε κατά λέξιν, τότε θα έχουμε: «*αφού σκέφτηκαν αυτά...*». Η σωστή ερμηνευτικά μετάφραση είναι: «*αυτός έκαναν αυτές τις σκέψεις*».
- ✓ «Μετὰ ταῦτα δὲ Ξέρξης ὁ τῆς Ἀσίας βασιλεύς,...Ἐπιτάφ. 27»: αν μεταφράσουμε ό,τι δούμε, τότε θα έχουμε: «*Μετά από αυτά, ο Ξέρξης, ο βασιλιάς της Ασίας...*». Η σωστή ερμηνεία: «*Μετά από αυτά τα γεγονότα, ο Ξέρξης...*».

ΧΡΗΣΗ ΠΡΟΣΩΠΟΠΟΙΗΜΕΝΟΥ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟΥ ΡΗΜΑΤΟΣ

Μία πολύ συνηθισμένη εκφραστική διατύπωση είναι εκείνη κατά την οποίαν ο συγγραφέας ή ρήτορας χρησιμοποιεί ένα ρήμα που δηλώνει δραστηριότητες εμπύχων όντων, και ως υποκείμενο βάζει ένα ουσιαστικό προσωποποιημένο. Την προσωποποίηση πρέπει να την αποδίδουμε στην ν.ε. με βάση το υπονοούμενο, κι όχι όπως είναι στο πρωτότυπο.

- ✓ «ἥκιστα γὰρ πόλεμος ἐπὶ ῥητοῖς χωρεῖ, αὐτὸς δὲ ἀφ' αὐτοῦ τὰ πολλὰ τεχνᾷται πρὸς τὸ παρατυγχάνον, Θουκ. 1,122,1». Εδώ 'προσωποποιεῖται' το υποκείμενο «πόλεμος», διότι ως έννοια αφηρημένη είναι αδύνατον να «χωρεῖ» και να «τεχνᾷται». Η σωστή ερμηνεία: «*Ένας πόλεμος ελάχιστα βασίζεται πάνω σε δεδομένους κανόνες, ενώ ο ίδιος ο πόλεμος από μόνος του κατασκευάζει τεχνάσματα απέναντι σε κάθε γεγονός που δημιουργηθεί*».
- ✓ «ἀλλ' ἡ μὲν πενία ἀνάγκη τὴν τόλμαν παρέχουσα, ἡ δ' ἐξουσία ὕβρει τὴν πλεονεξίαν φρονηματι <παρέχουσα>...Θουκ. 3,45,4». Έχουμε δύο 'προσωποποιημένα' υποκείμενα σε μετοχή: «*ή πενία παρέχουσα*» και «*ή*

ἐξουσία παρέχουσα», όπου οι αφηρημένες έννοιες «φτώχεια» και «ἐξουσία» είναι αδύνατον να «παρέχουσι». Η σωστή ερμηνεία: «ὁμῶς ἡ φτώχεια ἐξ αἰτίας τῆς ἀνάγκης δημιουργεῖ τὴν υπέρμετρη τὸλμη, καὶ ἡ δύναμις τῆς ἐξουσίας ἐξ αἰτίας τῆς ἀλαζονείας καὶ τῆς αὐτοπεποιθιτοῦς δημιουργεῖ τὴν πλεονεξία...».

- ✓ «ὁ γὰρ χρόνος καὶ ἡ ἐμπειρία τὰ μὴ καλῶς ἔχοντα ἐκδιδάσκει τοὺς ἀνθρώπους, Ἄντ. Ἡρ. Φόνος, 14». Δυο 'προσωποποιημένα' υποκείμενα, «ὁ χρόνος» καὶ «ἡ ἐμπειρία», διότι δεν μπορούν να «ἐκδιδάσκουσι». Η ερμηνεία: «Ο χρόνος που κυλά καὶ οἱ γνώσεις που αποκτώνται κάνουν τοὺς ἀνθρώπους νὰ μάθουν τὶς κακὲς ἐνέργειες».
- ✓ «εὖ βουλευσασθε, καὶ μὴ μετ' ὀργῆς καὶ διαβολῆς, ὡς τούτων οὐκ ἂν γένοιτο ἕτεροι πονηρότεροι σύμβουλοι, Ἄντ. Ἡρ. Φόνος, 71». Η αντωνυμία «τούτων» (i.e. ὀργῆς καὶ διαβολῆς) ὡς 'προσωποποιημένο' υποκείμενο του ρ. «γένοιτο», διότι «ὀργὴ καὶ διαβολή» δεν μπορούν να γίνου σε καμία περίπτωση «σύμβουλοι». Η ερμηνεία: «Πάρτε τὶς σωστὲς ἀποφάσεις, καὶ ὅχι με θυμὸ καὶ συκοφαντίες, διότι αὐτὰ τὰ δύο εἶναι δυνατόν νὰ γίνουν οἱ πιο κακοὶ σύμβουλοι».

Υπάρχουν καὶ συγκεκριμένες σταθερές αφηρημένες έννοιες, τὶς οποίες οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς τὶς χρησιμοποιοῦσαν ὡς 'προσωποποιημένα' υποκείμενα:

«ὁ καιρὸς»:

- ✓ «ὁ καιρὸς ἐκάλει, Δημ. Περὶ τ. στεφ. 172 = οἱ περιστάσεις καθιστοῦσαν ἀναγκαῖο»
- ✓ «καιρὸς μόνον οὐχὶ λέγει φωνὴν ἀφίεις Δημ. Ὀλυνθ. 1 = οἱ περιστάσεις μόνο που δεν μιλοῦν φωνάζοντας», ὅπου ἐδῶ ἡ προσωποποίηση εἶναι τόσο ἐντονη, ὥστε πρέπει νὰ μείνει ἐτσι καὶ στὴν ν.ε.
- ✓ «καιρὸς ἦκει αὐτόματος, Δημ. Ὀλυνθ. 9 = οἱ συνθήκες ἔχουν δημιουργηθεῖ ἀπὸ μόνες τους»

«ὁ πόλεμος»

- ✓ «ὁ πόλεμος ἀπάντων ἡμᾶς τῶν εἰρημένων ἀπεστέρηκεν, Ἰσοκρ. Τοῖς Μυτ. Ἀρχ. 19 = ὁ πόλεμος στέρησε ἀπὸ ἐμᾶς ὅλα ὅσα ἔχουν ἀναφερθεῖν».

«ἡ εἰρήνη»

- ✓ «αὕτη γὰρ ἡ εἰρήνη τὸν δῆμον τὸν Ἀθηναίων ὑψηλὸν ἦρε, Ἄνδ. Περὶ Εἰρ. 7 = ἡ εἰρήνη ἔδωσε μεγάλη ἀξία στὸν λαὸ τῆς Ἀθήνας»

«ὁ νόμος»

- ✓ «ἀκούετε τοῦ νόμου τῆς φιλανθρωπίας, Δημ. Κατὰ Ἄνδρ. 48 = ἀκούτε αὐτόν ἐδῶ τὸν νόμο που τὸν χαρακτηρίζει ἡ ἀγάπη στὸς ἀνθρώπους»

«τὸ ψήφισμα»

- ✓ «τοῦτο τὸ ψήφισμα τὸν κίνδυνον παρελθεῖν ἐποίησεν ὥσπερ νέφος, Δημ. Περὶ τ. στεφ. 188 = τὸ ψήφισμα αὐτὸ συνέβαλε ὥστε νὰ εξαφανισθεῖ ὁ κίνδυνος σαν νὰ ἦταν ἓνα σύννεφο»

«ἡ πολιτεία»

- ✓ «εἰς ταῦτα κατέστησε Φίλιππον ἡ ἐμὴ πολιτεία, Δημ. Περὶ τ. στεφ. 222 = σε αὐτὲς τὶς συνθήκες ὡδήγησε τὸν Φίλιππο ἡ δική μου πολιτική»

ΤΟ ΟΥΔΕΤΕΡΟ ΕΠΙΘΕΤΟΥ ἢ ΜΕΤΟΧΗΣ ΣΤΗΝ ΘΕΣΗ ΑΦΗΡΗΜΕΝΟΥ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΟΥ

Εἰδικὰ ὁ Θουκυδίδης χρησιμοποιεῖ τὸ ουδέτερο γένος τῶν ἐπιθέτων ἢ τῶν μετοχῶν γιὰ νὰ πάρουν αὐτὰ τὴν θέση που θὰ εἶχε λογικὰ μέσα στὴν πρόταση ἓνα αφηρημένο οὐσιαστικό. Σ' αὐτὴν τὴν περίπτωση ερμηνεύουμε τὸ ουδέτερο τοῦ ἐπιθέτου στὴν ν.ε. ὡς ἓνα οποιοδήποτε ἀντίστοιχο οὐσιαστικό.

Παραδείγματα ἀπὸ τὸν Θουκυδίδη:

- ✓ «ἡ τέρψις τὸ λυπηρὸν ἐκπλήσσει, 2,38,1», ἀντὶ νὰ πει: «ἡ τέρψις τὴν λύπην ἐκπλήσσει = ἡ αισθητικὴ ἀπόλαυση ἀπομακρύνει τὴν θλίψη».
- ✓ «ἐν τῷ διαλλάσσοντι τῆς γνώμης καὶ αἱ διαφοραὶ τῶν ἔργων καθίστανται, 3,10,1», ἀντὶ νὰ πει: «ἐν ταῖς διαλλαγαῖς τῆς γνώμης καὶ αἱ διαφοραὶ τῶν ἔργων καθίστανται = καὶ με τὶς ὁποῖες ἀλλαγὲς γίνονται στὶς ἀποφάσεις, ἐτσι δημιουργοῦνται καὶ οἱ ὁποῖες διαφορὲς στὶς ἐνέργειες».

Η ΧΡΗΣΗ ΑΦΗΡΗΜΕΝΩΝ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΣΕ ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟ ΑΡΙΘΜΟ

Αρκετά συχνή είναι και η χρήση αφηρημένων ουσιαστικών σε πληθυντικό αριθμό, προκειμένου ο συγγραφέας ή ρήτορας να δώσει την εικόνα μιας ιδιαιτέρως διευρυμένης εικόνας του φαινομένου που αναφέρει.

Από τον Ισοκράτη:

- ✓ «μηδείς οὖν ὑμᾶς πείσῃ τοιαύταις αἰσχύναις τὴν πόλιν περιβαλεῖν, Ἄρχ. 10,6», αντί να πει: «..τοιαύτη αἰσχύνῃ... = *καυεῖς να μη σας πείσει να γεμίσετε την πόλη με τέτοιου είδους ντροπιαστικές αποφάσεις*».
- ✓ «ἐγὼ δ' οὐδὲν ἄν εἴποιμι τοιοῦτον, ἀλλὰ ταῖς ἀληθείαις χρήσομαι περὶ αὐτῶν, Ἰσοκρ. Ἀντίδ. 260,5», αντί να πει: «...ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ χρήσομαι... = *εγὼ δεν υπάρχει ενδεχόμενο να πω κάτι τέτοιο, αλλά τις αλήθειες θα εκμεταλλευθῶ γι' αυτά τα πράγματα*».

Συνήθη αφηρημένα ουσιαστικά που χρησιμοποιούνται στον πληθυντικό αριθμό, αντί του ενικού: «ἀργαίαι, αὐθάδεια, δυναστεῖαι, ἔνεια, ἐπιμέλεια, εὐπορίαι, ἰσηγορίαι, ἰσότητες, καινότητες, καρτερίαι, μετριότητες, πενίαι, πραότητες, σεμνότητες, τόλμαι, τύχαι, φιланθρωπίαι, χαλεπότητες»

☛ ΣΗΜ.: όλα τα παραδείγματα προέρχονται από το βιβλίο του J.D. DENNISTON: "GREEK PROSE STYLE", O.U.P 1952¹, GREENWOOD PRESS 1979², pp.23-40